

**Raftul
Denisei**

Colecție coordonată de
DENISA COMĂNESCU

MARGUERITE YOURCENAR

MEMORIILE
LUI
HADRIAN

urmate de

CARNETELE DE NOTE LA
MEMORIILE LUI HADRIAN

Traducere din franceză și note de
MIHAI GRAMATOPOL

HUMANITAS
fiction

Redactori: Alexandra Rusu, Andreea Răsuceanu
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Cecilia Laslo
DTP: Corina Roncea, Carmen Petrescu

Tipărit la Fedprint

MARGUERITE YOURCENAR
MÉMOIRES D'HADRIEN
suivi de Carnets de notes de „Mémoires d'Hadrien“
© Éditions Gallimard, 1971
All rights reserved.

© HUMANITAS FICTION, 2015, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
YOURCENAR, MARGUERITE
Memoriile lui Hadrian urmate de Carnetele de note la „Memoriile lui Hadrian“/
Marguerite Yourcenar; trad.: Mihai Gramatopol. – București: Humanitas Fiction, 2015
ISBN 978-973-689-875-4
I. Gramatopol, Mihai (trad.)
821.133.1-311.6=135.1
94(37)“01”Hadrianus, P.A.(0:82-31)
929 Hadrianus, P.A.(0:82-31)

EDITURA HUMANITAS FICTION
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021 408 83 50, fax 021 408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372 743 382, 0723 684 194

*Animula vagula, blandula,
Hospes comesque corporis,
Quae nunc abibis in loca
Pallidula, rigida, nudula,
Nec, ut soles, dabis iocos...¹*
P. Aelius HADRIANUS, Imp.

¹ *Suflet mic, suflet blând și călător / Tovarăș al trupului meu care te-a
găzduit, / Vei coborî pe meleagurile / Livide, aspre, pustii, / Unde nu vei mai
fi jucăuș precum obișnuiai odinioară...*

*Animula vagula blandula*¹

Dragul meu Marcus,

În dimineața aceasta am coborât la medicul meu Hermogenes, abia reîntors la Vilă după o călătorie destul de lungă prin Asia. Pentru că examenul medical trebuie să aibă loc pe nemânecate, ne-am dat întâlnire în primele ore ale dimineții. M-am întins pe un pat după ce scosesem de pe mine mantaua și tunica. Te scutesc de detaliile ce ți se vor părea deopotrivă de neplăcute ca și mie însumi, precum și de descrierea trupului unui om înaintat în vârstă, care va muri de hidropizie la inimă. Îți spun numai că am tușit, am respirat și mi-am ținut răsufierea după cum cerea Hermogenes, alarmat, în ciuda stăpânirii de sine, de rapida înaintare a bolii și gata să-l învinovățească pe tânărul Iollas care m-a îngrijit în lipsa lui. În fața medicului e greu să rămâi împărat și e tot atât de greu să-ți păstrezi calitatea de om. Ochiul practicianului nu vedea în mine decât o însumare de umori, jalnic amestec de limfă și sânge. Pentru prima oară în această dimineață m-am gândit că trupul, credincios tovarăș, prieten mai de nădejde și mai bine cunoscut mie decât sufletu-mi, nu este decât un monstru prefăcut care în cele din urmă își va devora stăpânul. Pace... Îmi iubesc corpul; m-a slujit bine și în toate felurile, așa că nu-i precupețesc îngrijirile necesare. Dar nu mă mai bizui, cum Hermogenes încă pretinde că o face, pe însușirile miraculoase ale plantelor, pe dozajul

¹ *Suflet mic, suflet blând și călător.*

exact de săruri minerale pe care s-a dus să-l caute în Orient. Deși foarte inteligent, omul acesta mi-a debitat vagi formule menite să mă mângâie, prea banale însă pentru a mai amăgi pe cineva; știe cât urăsc acest gen de impostură; a practicat oare cineva medicina vreme de mai bine de treizeci de ani fără a avea ce să-și reproșeze? Îl iert pe bunul slujitor pentru încercarea de a-mi ascunde moartea. Hermogenes este un savant; este chiar un înțelept; probitatea lui este cu mult superioară celei a unui oarecare medic de curte. Va fi să fiu cel mai îngrijit dintre toți bolnavii. Dar nimeni nu poate depăși limitele firii; picioarele umflate nu mă mai țin în timpul lungilor ceremonii romane; mă sufoc; și am șazeci de ani.

Să nu crezi altminteri: nu sunt încă atât de slăbit cât să mă las bântuit de iluzia fricii, aproape tot așa de absurdă ca și cea a speranței și neîndoielnic încă și mai penibilă. Dacă ar fi să mă autoamăgesc, aș prefera, din toate, calea încrederii; nici n-aș pierde prea mult și aș suferi mai puțin. Sfârșitul apropiat nu este neapărat și imediat; mă mai culc încă în fiecare noapte cu speranța de a apuca dimineața. Înlăuntrul limitelor de netrecut de care abia îți vorbeam, îmi pot apăra poziția pas cu pas și chiar redobândi câteva degete din terenul pierdut. Cu toate acestea am ajuns la vârsta la care pentru fiecare om viața înseamnă o înfrângere acceptată. Să spun că zilele-mi sunt numărate nu înseamnă nimic; dintotdeauna a fost astfel; pentru toți e la fel. Incertitudinea locului, a momentului, a modului, care ne împiedică să zărim limpede țelul către care înaintăm fără încetare, devine pentru mine tot mai mică pe măsură ce înaintează boala mea necruțătoare. Oricine poate muri subit, dar bolnavul știe că nu va mai fi în viață peste zece ani. Latitudinea ezitării mele nu mai poate cuprinde ani, ci doar luni. Șansele de a sfârși printr-o lovitură de pumnal în inimă sau căzând de pe cal devin tot mai puține, ciuma pare improbabilă, lepra sau cancerul se vădese definitiv excluse. Nu mai poate fi vorba de riscul de a cădea pe graniță sub securea caledoniană sau străpuns de o săgeată partă;

furtunile n-au știut să profite de ocaziile ce li le-am oferit, iar ghicitorul care mi-a prezis că nu mă voi îneca pare să fi avut dreptate. Voi muri la Tibur, la Roma sau cel mult la Neapolis; un acces de sufocație îmi va pune capăt zilelor. Voi sfârși la a zecea criză sau la a suta? Aici stă întrebarea. Aidoma călătorului care navighează printre insulele Arhipelagului și vede către seară ridicându-se boarea luminoasă, descoperind încetul cu încetul linia țărmului, eu încep să-mi întrezăresc conturul morții.

Deja anumite sectoare din viață seamănă cu sălile dezafectate ale unui palat prea mare pe care proprietarul sărăcit renunță să-l mai ocupe în întregime. Nu mai merg la vânătoare: de-aș fi doar eu să le tulbur rumegatul și jocurile, căpriorii din munții Etruriei s-ar putea zbengui în pace. Am avut dintotdeauna cu Diana pădurilor legăturile schimbătoare și pasionate ale unui om cu obiectul dragostei sale: adolescent fiind, vânătoarea de mistreți mi-a oferit întâia ocazie de a da piept cu puterea și cu primejdia; mă dăruiam acesteia cu furie; excesele mele l-au făcut pe Traian să mă mustre cu asprime. Hrănirea, într-un luminiș din Spania, a câinilor cu măruntaiele vânatului a constituit cea mai veche experiență a mea în ce privește moartea, curajul, mila față de ființe și plăcerea tragică de a le vedea suferind. Devenit bărbat, vânătoarea mă odihnea de atâtea lupte secrete cu adversari rând pe rând prea rafinați sau prea obtuzi, prea slabi sau prea puternici pentru mine. Lupta dreaptă între inteligența omenească și chibzuința sălbăticiunilor avea o stranie asemănare cu capcanele întinse de oameni oamenilor. Ajuns împărat, vânătorile din Toscana mi-au folosit spre a cântări curajul sau posibilitățile înalților funcționari: acolo am îndepărtat sau am ales nenumărați demnitari. Mai târziu, în Bitinia, în Capadocia, din marile vânători cu gonaci am făcut un pretext de sărbătoare, un triumf autumnal prin pădurile Asiei. Însă tovarășul ultimelor mele vânători a murit tânăr și gustul pentru atare plăceri violente mi-a scăzut mult de la plecarea lui. Chiar aici, la Tibur, fornăitul brusc al unui cerb pe sub frunziș este de ajuns spre a

face să tresară în mine un instinct mai vechi decât toate celelalte și grație căruia mă simt tot atât de bine ghepard ca și împărat. Cine știe? Poate am cruțat cât am putut sângele omenesc tocmai fiindcă l-am vărsat din belșug pe cel al animalelor pe care, uneori, le preferam, în adâncul meu, oamenilor. Oricum, amintirea sălbăticiunilor mă cutreieră mai mult și cu greu mă abțin să nu mă las antrenat în nesfârșite povești de vânătoare ce ar pune la încercare răbdarea invitaților mei la cină. Desigur, evocarea zilei adopțiunii mele mă umple de încântare, însă nici cea a leilor ucși în Mauritania nu e mai puțin emoționantă.

Renunțarea la călărie e un sacrificiu și mai dureros: vânatul nu e decât un adversar, dar calul era un prieten. Dacă mi-ar fi fost îngăduită alegerea propriei condiții, aș fi optat pentru cea a centaurului. Raporturile dintre Boristene și mine erau de o precizie matematică: mă asculta nu ca pe un stăpân, ci ca pe însuși creierul lui. Obținut-am vreodată de la un om atât? Pentru cel ce o exercită, o astfel de autoritate totală comportă, ca oricare alta, riscul de a greși, dar plăcerea de a încerca imposibilul cât privește saltul peste obstacol era prea mare spre a regreta un umăr scrântit sau o coastă ruptă. Calul meu înlocuise sutele de noțiuni privitoare la titlu, funcție și nume, care complică relațiile dintre oameni, prin simpla cunoaștere exactă a greutății mele ca om. Mergea la parte egală în avânturile ce le luam; știa întocmai și poate încă mai bine ca mine punctul în care voința-mi întrecea putința. Pe urmașul lui Boristene îl scutesc de povara bolnavului cu mușchi neputincioși, prea slăbit spre a-i mai sări singur în spate. Aghiotantul meu, Celer, îl călărește acum pe drumul spre Praeneste; în ce privește galopul, mulțimea experiențelor mele de altădată îmi îngăduie să împărtășesc deopotrivă plăcerea călărețului și a calului, să-mi dau seama de senzațiile celui avântat în goană nebunească într-o zi cu soare și vânt. Când Celer sare de pe cal, eu însumi ating odată cu el pământul. Tot așa și cu înotul: am renunțat acum, dar mai particip încă la desfătarea înotătorului mângâiat de apă. Să alerg,

chiar pe distanța cea mai scurtă, mi-ar fi astăzi imposibil ca și unei grele statui, unui Cezar de piatră; îmi amintesc însă de alergăturile copilăriei pe colinele uscate ale Spaniei, de jocul jucat cu mine însumi până la limitele epuizării, conștient de faptul că inima tânără și plămânii sănătoși vor reface echilibrul. Despre cel mai neînsemnat atlet care se antrenează în cursa pe stadion, am o cunoaștere pe care inteligența singură nu mi-ar fi putut-o da. Astfel, din fiecare artă practică la vremea ei trag seva științei care măcar în parte compensează plăcerile pierdute. Credeam, și mai cred în ceasurile mele bune, că în acest chip e posibil să fii părtaș al existenței tuturor: simpatie ce constituie genul de nemurire cel mai puțin supus revocărilor. Au existat clipe când atare comprehensiune se străduia să depășească omenescul, trecând de la înotător la valul însuși. Aici însă, nimic exact nemalelevându-mi-se cunoașterii, intru în lumea metamorfozelor visului.

A mânca mult este un viciu roman, dar eu am fost cu voluptate sobru. Hermogenes n-a avut nimic de schimbat regimului alimentar în afară, poate, de a-mi tempera acea nerăbdare ce mă făcea să devorez indiferent unde sau la ce oră primul fel adus, ca și cum aș fi vrut să pun dintr-odată capăt îndemnurilor foamei. Este de la sine înțeles că bogatul care a cunoscut doar lipsurile autoimpuse sau a făcut temporar foame, ca incident mai mult sau mai puțin excitant al războiului sau al călătoriei, n-are nici un drept să se laude cu abstenența. Ghiftuiala în zilele de sărbătoare a fost dintotdeauna ambiția, bucuria și orgoliul înăscut al sărăcimii. Îmi plăceau aromele cărnurilor fripte, sunetul oalelor răzuite la prânzurile festive ale armatei și banchetele din tabere (sau ceea ce într-o tabără se numește banchet) care aveau să fie, așa cum întotdeauna trebuie să fie, o veselă și nepretențioasă răsplată a privațiunilor din zilele de lucru. Supportam destul de bine și mirosul de prăjeală din piețele publice în timpul Saturnaliilor. Festinurile Romei îmi provocau însă atâta repulsie și plictiseală, încât îmi spuneam, spre a mă consola,

atunci când de câteva ori crezusem că voi pieri în cursul vreunei recunoașteri sau expediții militare, că cel puțin nu voi mai participa la vreo cină. Nu mă judeca greșit, luându-mă drept un resemnat de rând: o operație care are loc de două sau de trei ori pe zi și al cărei scop este alimentarea vieții merită, desigur, toată grija noastră. A mânca un fruct înseamnă a introduce în tine un obiect frumos, viu, straniu, hrănit și oblädui de glie ca și noi; înseamnă să împlinești o jertfă prin care noi înșine ne preferăm lucrurilor. Ori de câte ori mușcam din pâinea soldățească a cazărnilor mă minunam că această coptură masivă și rudimentară știa să se transforme în sânge, în căldură, poate în curaj. Ah, de ce sufletul meu nu are, în zilele lui cele mai bune, puțința de asimilare a trupului?

La Roma mi s-a întâmpat să cuget, în cursul lungilor ospete oficiale, la obârșiile relativ recente ale luxului nostru, la acel popor de țărani chibzuiți și de soldați austeri, săturați cu usturoi și orz, dintr-odată tăvăliți, grație cuceririlor, prin cuhniile Asiei și înfulecând, cuprinși de lăcomie în bädărănia lor țărănească, feluri de bucate complicate. Romanii noștri se îndoapă cu presuri, se-neacă cu sosuri, se otrăvesc cu mirodenii. Apicius se fălea cu arta alternării mâncărurilor, cu suita de feluri picante sau dulci, grele sau ușoare ce alcătuiau savanta desfășurare a banchetelor recomandate de el cititorilor; trecă-meargă încă dacă fiecare mâncare ar fi fost servită separat, înghițită pe stomacul gol, savant degustată de către gurmand cu papilele intacte. Oferite însă grămadă, în mijlocul unei abundențe banale și cotidiene, ele produc în gura și stomacul consumatorului o cumplită confuzie în care mirosurile, savorile și substanțele își pierd valoarea proprie și încântătoarea lor identitate. Bietul Lucius se amuza pe vremuri, pregătindu-mi bucate rare; pateurile lui de fazan, cu dozaj anume de jambon și mirodenii erau dovada unei arte tot atât de precise precum cea a muzicianului sau a pictorului; preferam totuși carnea simplă a frumoasei păsări. Grecia se pricepea mai bine la ale gurii: vinul ei rășinos,

pâinea ei parcă țintuită cu susan, peștii ei perpeliiți pe grătar la malul mării, înnegriți de foc pe alocuri și asezonați ici și colo de scârțâitul între dinți al câte unui fir de nisip potoleau o pofță pură, fără să complice prea mult cea mai simplă dintre bucuriile noastre. În tavernele din Egina sau din Faleron am gustat bucate atât de proaspete, încât rămâneau dumnezeiește de curate, în ciuda degetelor murdare ale băiatului care le pregătea; porții mici dar îndestulătoare părând a conține în concentrație maximă esența însăși a nemuririi. Și carnea friptă seara, după vânătoare, avea aceeași calitate tainică amintind de îndepărtatele origini sălbatice ale raselor umane. Vinul ne inițiază în misterele vulcanice ale pământului, în secretul bogățiilor minerale ascunse: o cupă de vin de Samos băută la amiază în plin soare sau, dimpotrivă, sorbită într-o seară de iarnă după o oboesală care te face să-i simți imediat caldă alunecare în stomac, dispersiunea ei implacabilă și arzătoare prin artere este o senzație aproape sacră, uneori prea puternică pentru capul omenesc, senzație ce nu mi se pare tot atât de pură când părăsesc pivnițele numerotate ale Romei, căci pedanteria marilor cunoscători de recolte mă scoate din răbdări. Cu încă și mai adâncă pietate, apa băută din palmă sau chiar de la izvor face să se scurgă în noi sarea secretă pământului și ploaia căzută din cer. Dar apa însăși este un deliciu de care bolnavul care sunt trebuie acum să nu abuzeze. Ce-are a face: în agonie chiar, amestecată cu amărăciunea ultimelor medicamente, mă voi strădui să-i simt pe buze proaspăta-i puritate.

Abținerea de la carne am experimentat-o pentru scurtă vreme în școlile de filozofie unde se cade să încerci o dată pentru totdeauna fiecare fel de conduită; mai târziu, în Asia, i-am văzut pe gimnosofiștii indieni întorcându-și privirea de la mieii fripți și de la pulpele de gazelă servite în cortul lui Osroes. Această practică pe care tinereasca ta austeritate o găsește pe măsura ei necesită însă preocupări și mai complicate decât chiar lăcomia; ea ne separă prea mult de restul oamenilor în funcția aproape mereu publică pe care hrana o îmbracă și de care cel mai adesea

prietenia și fastul sunt inseparabile. Prefer să mă hrănesc toată viața cu găște îndopate și bibilici decât să fiu acuzat de fiecare dată de către comenarii mei de paradă de ascetism. Și-așa cu multă greutate, grație câtorva fructe uscate și conținutului îndelung degustat al unei cupe, am putut uneori ascunde invitațiilor că mâncărurile sofisticate realizate de șefii mei bucătari erau destinate mai degrabă lor decât mie sau că propria-mi curiozitate pentru aceste feluri sfârșea înaintea alei lor. Principelui îi lipsește în acest caz libertatea de care dispune filozoful: el nu-și poate permite să se deosebească de cei din jur în mai multe privințe deodată, iar zeii știu că felurile deosebirilor erau chiar prea numeroase, deși îmi făceam iluzii că multe dintre ele ar fi rămas neobservate. În ce privește scrupulele religioase ale gimnosofistului, dezgustul său în fața cărnurilor sângerânde, aș fi fost mult mai înțelegător dacă nu mi se întâmpla să-mi pun întrebarea: prin ce se deosebește în esență suferința ierbii tăiate de cea a berbecilor înjunghiați și dacă nu cumva scârba ce ne încearcă la vederea animalelor ucise nu ține exclusiv de faptul că sensibilitatea noastră aparține aceleiași regn? Dar în unele momente ale vieții, în perioadele de post ritual, de pildă, sau în cursul inițierilor religioase, am cunoscut atât avantajele cât și primejdiile pentru suflet ale diferitelor forme de abținere, chiar de inaniție voluntară: stările acelea vecine amețelii când corpul, ușurat în parte, intră într-o lume pentru care nu-i făcut și care prefigurează zbaterile reci ale morții. În alte ocazii, alte experiențe mi-au îngăduit să jonglez cu ideea sinuciderii treptate, cu moartea prin inaniție la care au recurs unii filozofi, un fel de exces alimentar invers ce merge până la epuizarea substanței umane. Mi-a displicut însă dintotdeauna să ader fără rezerve la un sistem, căci n-aș fi vrut ca vreun scrupul să-mi interzică dreptul de a mă ghiftui cu cărnățăraie, dacă din întâmplare aș fi avut poftă sau dacă astfel de hrană ar fi fost singura accesibilă.

Cinicii și moraliștii sunt de acord în a socoti voluptățile dragostei printre plăcerile zise grosolane, între cea a băutului și

Cuprins

<i>Animula vagula blandula</i>	7
<i>Varius multiplex multiformis</i>	28
<i>Tellus stabilita</i>	83
<i>Saeculum aureum</i>	131
<i>Disciplina augusta</i>	181
<i>Patientia</i>	230
Carnetele de note la Memoriile lui Hadrian	251
Notă	275